

**Ebu'l-Hasan Harakânî'nin Naz Makâmındaki Sözleri ve Tasavvufta
Naz**

NECDET TOSUN^a

Öz

Allah ile dostluğu iletmiş olan tasavvuf büyüklerinden bazıları naz, bazıları ise niyâz makâmında bulunurlar. Niyâz yani istek makâmı, sevenlerin hâline uygundur. Çünkü seven kişi, yani âşık sevgilisinden sürekli talepte bulunduğu gibi, Allah'ı seven kişi de ondan Cennet'ini, cemâlini ister, duâ ve niyâz eder. Naz ise, seven değil, sevilen kişilerin hâlidir. Bir kişi, başkası tarafından sevildiğini fark edince gelin adayı gibi nazlanır. Cenâb-ı Hakk tarafından sevildiğini düşünen, bunu fark eden velîlerde bu naz makâmı oluşur. Allah ile samimi, senli benli, şakalaşır gibi konuşurlar. Tasavvuf tarihinde Allah ile naz makamında konuşanların başında Ebu'l-Hasan Harakânî gelmektedir. Bu tebliğde Harakânî'nin bu tür sözleri ele alınacak, ayrıca diğer sûfilerin naz makamındaki sözlerine örnekler verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Ebu'l-Hasan Harakânî, naz, niyaz

**The Apothegms in Ebu'l-Hasan Harakani's Naz Maqam and Naz in
Islamic Msyticism**

Abstract

Some of the Islamic mystic wise who have advanced friendship with Allah are situated naz maqam, the others are niyaz maqam. Niyâz, the willingness of the people, is well suited to the love. Because, as the loving person is constantly demanding from his love, the love of Allah who desires Allah's paradise and beauty; and he pray and supplicate from Allah. Naz is not the loving, but the loved ones. When a person realizes that she is loved

^a Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü
[ntosun@hotmail.com]

by someone else, she coquet like a bride. Those who think that they are loved by Allah, and who are aware of this, form this naz mahâm. They speak with Allah with sincerity, senile self, and joke. Ebu'l-Hasan Harakânî is at the head of those who speak with and the Naz makam Allah in the history of Sufism. In this paper, Harakani's apothegms will be handled and examples will be given to the apothegms of the other Sufis.

Key Words: Ebu'l-Hasan Harakani, naz, niyaz

Rivâyete göre, Ebu'l-Hasan Harakânî hazretleri bir gece namaz kılariken, Cenâb-ı Hak ona hâtiften şöyle hitâb etti: “Ey Ebu'l-Hasan (Harakânî)! İster misin sende var olduğunu bildiğim (nefsânî, kötü) şeyleri halka anlatayım da seni eleştirip taşlasınlar?” Bunun üzerine Harakânî şöyle cevap verdi: “Ey Rabbim! İster misin ki, sende var olduğunu bildiğim rahmeti ve gördüğüm cömertliği halka anlatayım da (merhametine güvenip) hiç kimse sana secde etmesin?” Bunun üzerine şöyle bir ses geldi: "Hayır! Ne sen onu yap, ne de ben bunu"¹.

Bütün insanlar Allah'a ibadet etse, Onun şânına bir şey ilave olmaz. Bütün insanlar Allah'ı inkâr etse Onun şânından bir şey eksilmez. Allah dostlarının bu tür sözleri, dostluk ve muhabbetten kaynaklanan, naz makâmındaki sözlerdir. Küçük çocuklar yabancı kimselere değil, anne ve babası gibi sevdiklerine nazlanırlar. Allah dostları da muhabbetten dolayı Onunla naz makamında konuşmuşlardır.

Allah ile dostluğu ilerletmiş olan tasavvuf büyüklerinden bazıları naz, bazıları ise niyâz makâmında bulunurlar. Niyâz yani istek makâmı, sevenlerin hâline uygundur. Çünkü seven kişi, yani âşık sevgilisinden sürekli talepte bulunduğu gibi, Allah'ı seven kişi de ondan Cennet'ini, cemâlini vs. ister, duâ ve niyâz eder. Naz ise, seven değil, sevilen kişilerin hâlidir. Bir kişi, başkası tarafından sevildiğini fark edince gelin adayı gibi nazlanır. Cenâb-ı Hakk tarafından sevildiğini düşünen, bunu fark eden velîlerde bu naz makâmı oluşur. Allah ile samimi, senli benli, şakalaşır gibi konuşurlar. Kur'ân-ı Kerîm'de: “Allah onları (mü'minleri) sever, onlar da Allah'ı severler” (Mâide, 5/54) buyrulmaktadır. Demek ki bu sevgi aslında iki

¹ Ferîdüddin Attâr, *Tezkiretü'l-evliyâ* (nşr. Muhammed İsti'lâmî), Tahran 1374 hş./1995, s. 672.

yönlüdür. Ancak sevildiğini hisseden kişilerde tabîi olarak nazlanma hâli öne çıkar.

Tasavvuf tarihinde naz makâmında Allah ile konuşup şakalaşan sûfilerin başında Ebu'l-Hasan Harakânî gelmektedir. Kendisinden bu konuda nakledilen bazı rivâyetler şunlardır:

Harakânî hazretleri bir defasında Cenâb-ı Hak'ın dua edip naz makâmında şöyle demişti: “Ey Rabbim! Bana üç kimseyi gönderme. Birincisi Azrail'i gönderme. O gelip canımı almak istediğinde: “Bu canı sen mi verdin ki sen almak istiyorsun? Kim verdiyse o alsın” derim. İki ve üçüncü kişiler ise kabirde soru soran Münker ve Nekîr melekleridir, bunları da bana gönderme. Beni böyle araçlarla muhatap etme. Ne soracaksan gel kendin sor!”²

Harakânî şöyle demiştir: Cenâb-ı Hak bana bir kapı araladı, O'nun şöyle dediğini duydum: “Ben gökteki ve yerdeki herkesin günahını affederim, sadece beni sevdiğini iddia eden kişiyi affetmem”. Dedim ki: “Senden af yoksa, benden de (seni sevdiğim için) pişmanlık yoktur. Sen vur, biz de vuralım. Söylediğimiz sözden dolayı pişman değiliz”.³

Harakânî şöyle demiştir: “(Allah Teâlâ'ya) dedim ki: Beni Cennet ile ümitlendirme, Cehennem ile de korkutma. Bu ikisi, diğer insanların mekânıdır. Benimki (benim sığınağım, evim) ise Sen'sin”.⁴

Harakânî dedi ki: “Bir ara Cenâb-ı Hak süslü Cennet'i Ebu'l-Hasan'ın önüne getirdi. Ebu'l-Hasan (Harakânî) Allah'a yöneldi ve: Bunu satın alacak değilim, bana Sen lâzımsın, dedi”.⁵

Harakânî şöyle dedi: Hak Teâlâ dedi ki: “Kulum, her şeyi sana veririm, sadece efendiliği (veya ulûhiyeti) vermem”. Ben de Ona dedim ki: “Efendiliği de verirsin ama Ebu'l-Hasan almaz. Ayrıca bu alma verme işini bir kenara koyalım, çünkü bu, işsiz başıboş insanların sözüdür”.⁶

Harakânî bir gün neşeli bir halde konuşuyordu. Gönlüne şöyle bir nidâ geldi: “Ey Ebu'l-Hasan! Halktan korkmuyor musun?” Harakânî şöyle

² Ebu'r-Recâ el-Müeyyed eş-Şâfi, *Ravzatü'l-ferikayn*, Tahran 1359 hş., s. 242; benzeri için bk. Feridüddin Attâr, age, s. 672, 688.

³ Muhammed Rızâ Şefî'i Kedkenî, *Nevişte ber Deryâ: Ez Mirâs-ı İrfânî-yi Ebu'l-Hasan-ı Harakânî*, Tahran 1384hş./2006, s. 45; benzeri için bk. Feridüddin Attâr, age, s. 687.

⁴ Kedkenî, age, s. 46.

⁵ Kedkenî, age, s. 46.

⁶ Kedkenî, age, s. 46; benzeri için bk. Feridüddin Attâr, age, s. 685.

cevap verdi: “Ey Allahım! Bir kardeşim vardı, ölümden korkuyordu, ama ben korkmuyorum”. Yine şöyle hitap geldi: “Kabirdeki ilk gece Münker ve Nekîr meleklerinden korkarsın”. Harakânî şöyle cevap verdi: “Dört dışı kalmış olan deve çan sesinden korkmaz”...⁷

Ebu'l-Hasan Harakânî hazretleriyle benzer karakter ve meşrebdeki sûfilerden biri de Ebû Saîd-i Ebu'l-Hayr'dır. Şeyh Ebû Saîd'in meclisinde Mâverâünnehir'den gelmiş olan birisi: “*Cehennem'in yakıtı insanlar ile taşlardır*” (Tahrîm, 66/6) âyetini okudu. Azap âyetleri hakkında fazla konuşmamak şeyhin âdeti idi. Dedi ki: “Yâ Rab! Mâdem ki katında taş ile insanın değeri birdir, Cehennem'i taşlarla tutuştur da bu zavallıları yakma!”⁸

Allah ile naz makâmında konuşan başka sûfiler de olmuştur. Hücûvîrî *Keşfu'l-mahcûb* isimli eserinde şöyle der: Hâce İmâm Hizâmî'den Serahs'ta şöyle dediğini işitmişim: Küçük idim, ipek böceğine dut yaprağı getirmek için bağlar semtine gitmişim. Sıcakta bir ağaca çıkmış dal kesiyordum. Şeyh Ebu'l-Fazl Hasan o bölgeden geçti, ben ağaçtaydım, beni görmedi. Hiç şüphem yoktu ki o kendinden geçmiş ve kalben Allah ile huzur hâlinde idi. Rahat ve nazlı bir edâ ile başını kaldırıp dedi ki: “Ey Allahım! Bir seneyi geçti, bana bir kuruş vermedin ki gidip saçımı kestireyim. Sen dostlarına böyle mi yapıyorsun?” O bu sözü söyler söylemez ağaçların bütün dal ve yaprakları altına dönüştü. Bunun üzerine Ebu'l-Fazl dedi ki: “Acâip bir iş! Bütün naz ve şaka yollu serzenişimiz yüz çevirme oldu. Gönül ferahlığı (şaka) için sana da bir şey söylenemez mi?”⁹

Cenâb-ı Hakk'ın çok sevdiği nazlı kullarının duâlarını reddetmeyeceği hadis-i şerifte ifade edilmektedir: “*Saçı başı dağınık olduğu, eski elbiseler giydiği için kendisine önem verilmeyen öyle kimseler vardır ki, şöyle olsun diye duâ etseler Allah isteklerini geri çevirmez...*” (Tirmizî, Menâkıb, 55). Baba Ferîd lakaplı Ferîdüddin Genc-i şeker hazretlerinin: “Yıllarca Hak Teâlâ ne derse Ferîd onu yapıyordu. Şimdi Ferîd ne derse Hak Teâlâ onu yapıyor”¹⁰ şeklindeki sözü de naz makâmına ulaştıktan sonra duâlarının çoğunlukla kabul edildiğini ifade etmektedir.

⁷ Ferîdüddin Attâr, *Tezkiretü'l-evliyâ*, s. 672.

⁸ Muhammed b. Münevver Meyhenî, *Esrâru't-tevhîd* (nşr. M.R. Şefî'i Kedkenî), Tahran 1381 hş./2002, I, 274.

⁹ Ali b. Osman Hücûvîrî, *Keşfu'l-mahcûb* (thk. Mahmûd Âbidî), Tahran 1384 hş./2006, s. 338.

¹⁰ Dârâ Şükûh, *Hasenâtü'l-ârifîn*, Tahran 1352 hş./1973, s. 41.

Râbi'atü'l-Adeviyye'nin hacca giderken merkebinin ölmesi üzerine: "Allahım! Padişahlar âciz bir kadına böyle mi yapar? Beni evine davet ettin, ama yarı yolda merkebimi öldürdün, beni çölde yapayalnız bıraktın." diye serzenişte bulunması da nâz ehlinin cezbe ve istiğrak hâlindeki tavırlarına örnek gösterilebilir¹¹.

Nâz ehli Cenâb-ı Hakk ile gayet samîmî, her türlü resmiyetten uzak bir şekilde sohbet eder, O'na içlerini dökerler. Bu hâl içinde Yunus Emre, Hallâc-ı Mansûr hakkında Allah Teâlâ'ya şöyle sızlanır:

"Oda yandırdın, külün savurdun,

*Öyle mi gerek Seni seveni."*¹²

Kaygusuz Abdal'ın:

"Kıldan köprü yaratmışsın, gelsin kullar geçsin deyu,

Hele biz şöyle duralım, yiğit isen geç a Tanrı"

Ve Azmi Baba'nın:

"Yüz bin cehennem olsa korkmam ben,

Rahmân ismi nâzil değil mi senden?

Gaffâru'z-zünûb'um demedin mi sen?

*Affet günahımı, yalancı mısın?"*¹³

Şeklindeki dizeleri de naz makâmında bir tür şathiye olarak kabul edilebilir.

Cüneyd-i Bağdâdî naz makâmını şöyle anlatır: "Kul öyle yüce bir yere erer ki, ulu Allah'ın kendisini sevdiğini idrak eder. O zaman kul, zorunlu olarak Allah'a hitaben: "Yâ Rab! Senin üzerindeki hakkıma and olsun ki! Nezdindeki makâmıma ve itibarıma yemin ederim ki! Senin bana olan sevgine and içerim ki!" der. "Bunlar öyle bir zümredir ki, ulu ve yüce Allah'a karşı naz ederler, Onunla dostluk ve içtenlik halinde bulunurlar. Aziz ve Celil olan Allah'la aralarındaki resmiyet ortadan kalkmıştır. Bunun sonucu olarak halk nazarında kötü sayılabilecek sözler söylerler."¹⁴

Naz ile yakın anlamda kullanılan kavramlardan biri de "arbede"dir. Kavga, geçimsizlik anlamında Arapça bir kelime olan arbede, daha çok sarhoş bir kimsenin işret meclisine katılanlarla veya başka insanlarla kavga

¹¹ Feridüddin Attâr, age, s. 74.

¹² Yunus Emre, *Dîvân* (nşr. Mustafa Tatcı), İstanbul 2011, s. 313.

¹³ Vasfî Mahir Kocatürk, *Tekke Şiiri Antolojisi*, Ankara 1968, s. 219-220.

¹⁴ Feridüddin Attâr, *Tezkiretül-evliyâ*, s. 427.

çıkarması, huysuzluk etmesi anlamında kullanılır. Tasavvufta ise arbede kelimesi, Allah'a yakınlığın verdiği dostluk sevincini yudumlayarak sevgi sarhoşu olan sâlikin bu hâldeyken bazı sıkıntılarla karşılaşması durumunda Allah'a naz etmesi, O'nunla çekişmesi anlamında tasavvufî bir terim olarak kullanılmıştır. Arbede güçlü ve sağlam imanın, Allah'ı yanı başında hissettiren kurbiyyetin eseridir¹⁵.

Henüz Allah ile muhabbeti ilerletmeden ve naz makâmına ulaşmadan taklid yolu ile naz makâmındaki velîlerin sözlerine benzer sözler söylemek doğru değildir. Belki de bu sebeple, Mevlânâ Celâleddin Rûmî gibi bazı sûfîler naz makâmındaki konuşmaları uygun görmemişlerdir. *Mesnevî*'de şöyle der:

"Fakat nice naz vardır ki, o naz suç olur. Kulu padişahın gözünden düşürür.

Nazlanmak, nazlanana şekerden daha tatlı gelirse de, şekeri az çiğne. Yani nazlanmayı ara sıra yap ki, yüz türlü tehlikesi vardır.

Niyaz, yani yalvarış yolu emin bir yoldur. Sen nazı bırak da, niyaz yoluna git.

Nice nazlananlar vardır ki, kol kanat çırparlar. Ama işin sonunda bu nazlanmış, nazlanana suç olur".¹⁶

H. Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*'deki gazellerinden birinde de şöyle der:

"Sen naz makâmında değilsin, yürü naz yapma,

*Meyve olgunlaşmadan ağaçtan koparma!"*¹⁷

Ma'rûfKerhî de naz değil, niyâzı tercih eden sûfîlerdendir. Şöyle diyor: "Sûfî bu âlemde konuktur, misâfirdir. Konuğun nazı ise ev sahibine cefâdır. Edepli misâfir kendisine verilecek nimetleri bekler, naz ve iddiaya kalkışmaz".¹⁸

Netice olarak, naz makâmı, Allah sevgisinde ilerleyip manevî bir neş'eye kavuşan velîlerin Cenâb-ı Hak ile samimî ve şakalaşır gibi konuşmaları, serzeniş ve cilveleridir. Naz makâmındaki sözleri okuyup dinlemek, yolun başındaki ve ortasındaki dervişlerin gönlüne bir muhabbet

¹⁵ Süleyman Uludağ, "Arbede", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1991, III, 347-348.

¹⁶ Mevlânâ, *Mesnevî*, (nşr. Tevfik H. Sübhânî), Tahran 1378 hş., s. 661 (c. 5, beyit: 543-546).

¹⁷ Mevlânâ, *Külliyât-ı Şems-i Tebrîzî* (nşr. Bediuzzamân Fîrûzânfer), Tahran 1376 hş., s. 779 (no. 2079).

¹⁸ Abdurrahman Câmî, *Bahâristân ve Resâil-i Câmî* (nşr. A'lâhân Efsahzâd ve dğr.), Tahran 1379 hş./2000, s. 27.

ateşi atıp onlara muhtemelen faydalı olacaktır. Ancak naz makâmına erişmeden büyük zâtları taklid ile bu tarzda sözler söylemek tasavvufî âdâba ve tevâzuya uygun değildir. Allah'ın rahmetinden çok azâbını, Cennet'inden çok Cehennem'ini duyarak büyüyen çocuklarda Allah sevgisi değil, Allah korkusu gâlip olur. Bu kişiler naz makamındaki velîlerin sözlerini okuyup dinledikçe, gönüllerinde muhabbetullah artacaktır. Niyâzında samimi olanları Cenâb-ı Hak naz makamına da eriştirebilir.

Kaynakça

- Abdurrahman Câmî, *Bahâristân ve Resâil-i Câmî* (nşr. A'lâhân Efsahzâd ve dğr.), Tahran 1379 hş./2000.
- Attâr, Ferîdüddin, *Tezkiretü'l-evliyâ* (nşr. Muhammed İsti'lâmî), Tahran 1374 hş./1995, s. 672.
- Dârâ Şükûh, *Hasenâtü'l-ârifîn*, Tahran 1352 hş./1973.
- Ebu'r-Recâ el-Müeyyed eş-Şâşî, *Ravzatü'l-ferîkayn*, Tahran 1359 hş.
- Hücvîrî, Ali b. Osman *Keşfu'l-mahcûb* (thk. Mahmûd Âbidî), Tahran 1384 hş./2006.
- Kedkenî, Muhammed Rızâ Şefî'î *Nevişte ber Deryâ: Ez Mirâs-ı İrfânî-yi Ebu'l-Hasan-ı Harakânî*, Tahran 1384hş./2006.
- Kocatürk, Vasfi Mahir, *Tekke Şiiri Antolojisi*, Ankara 1968.
- Mevlânâ, *Külliyât-ı Şems-i Tebrîzî*, (nşr. Bedüzzamân Fûrûzânfer), Tahran 1376 hş.
- Mevlânâ, *Mesnevî*, (nşr. Tefîk H. Sübhânî), Tahran 1378 hş..
- Meyhenî, Muhammed b. Münevver *Esrâru't-tevhîd* (nşr. M.R. Şefî'î Kedkenî), Tahran 1381 hş./ 2002, I.
- Uludağ, Süleyman, "Arbede", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1991.
- Yûnus Emre, *Dîvân* (nşr. Mustafa Tatcı), İstanbul 2011.